

Handboek

Leren op het domein @

't R @ V E L I J N

Augustus 2013

Inhoudsopgave

1. Inleiding

- 1.1. Wat willen we bereiken?
  - 1.1.1. Missie en visie
  - 1.1.2. Onze inzet
  - 1.1.3. Materialen en inzet ICT
  - 1.1.4. Kwaliteit van het onderwijsaanbod

2. Leren op het domein

- 2.1. De huidige situatie op het domein
- 2.2. Beregeling van de domeinruimte: de vijf domeinpijlers

3. Pijler 1. Het onderwijsprogramma

- 3.1. Vorm en samenhang
- 3.2. Leertaakgestuurd onderwijs
- 3.3. Onderwijskwaliteit: toetsing en evaluatie
- 3.4. Rol van ICT in het onderwijsprogramma
- 3.5. Samengevat

4. Pijler 2. De bemensing

- 4.1. Rollen en verantwoordelijkheden
- 4.2. Rol van de docent
- 4.3. Verhouding tussen docent en onderwijsassistent
- 4.4. Rol van de leiding van 't Ravelijn
- 4.5. Samengevat

5. Pijler 3. De leerling: groepering, pedagogiek en didactiek

- 5.1. Groepering van leerlingen
- 5.2. Gedragsafspraken
- 5.3. Didactische carrousel
- 5.4. Samengevat

6. Pijler 4. De werkplek

- 6.1. De functies van de ruimte
- 6.2. Inrichting en outillage
- 6.3. Samengevat

7. Pijler 5. De tijd/het rooster

- 7.1. Uitgangspunten van het nieuwe rooster
- 7.2. Jaarprogramma
- 7.3. Van macro naar micro
- 7.4. Samengevat

8. Doorkijk van het domeinleren

- 8.1. Bewaken van de kwaliteit
- 8.2. De mensen op de taak
- 8.3. Concrete activiteiten

1. Inleiding

Leren op het domein is een vernieuwde vorm van het toepassen van de leerprincipes. 't Ravelijn heeft hiervoor gekozen om meerdere redenen. Het biedt mogelijkheden om nieuwe vormen van didactiek organiseren, coöperatief te leren, de digitale component te integreren en onderwijs aan te bieden in een inspirerende leeromgeving, zodat de leerling veel mogelijkheden krijgt om zichzelf optimaal te vormen. Ook biedt het mogelijkheden voor de docenten/onderwijsassistenten om datgene te doen waar hij of zij het beste in is. Al deze redenen geven het onderwijs op 't Ravelijn een kwaliteitsslag, waardoor het niveau van de school van goed naar excellent gaat. De invoering van het vernieuwde domeinleren is een onderdeel van het project Modelschool 2014.

In dit handboek gaan we in op de onderwijsprincipes die het domeinleren met zich mee brengt. Daarnaast worden een aantal antwoorden gegeven op praktische vraagstukken. Dit handboek geldt voor alle personeelsleden die in het primaire proces werkzaam zijn.

1.1. Wat willen wij bereiken?

1.1.1. Onze missie en visie

Missie: Wij hebben als missie om al onze leerlingen, ongeacht hun talenten en sociale achtergrond, met hoogwaardig onderwijs en zorgzame begeleiding voor te bereiden op het vervolgonderwijs en in het verlengde daarvan op een plaats in de maatschappij.

Wij vinden onze levensbeschouwelijke verankering en oriëntatie in de joods-christelijke traditie, hetgeen zich vertaalt in een open katholiek karakter van onze school. Dit karakter komt tot uitdrukking in onze normen en waarden, in stijl en omgangsvormen en in maatschappelijke interactie.

Visie: Voor ons staat de menselijke maat centraal. Wij kiezen voor een veilige, kleinschalige leer- en leefomgeving. Het kleinschalig organiseren van ons onderwijs in de directe omgeving van het schoolgaande kind sluit aan op wat maatschappelijk wenselijk wordt geacht. Dit uitgangspunt is van toepassing in onze de plattelandsregio met relatief groot voedingsgebied.

Ter realisering van de missie heeft OMO kernwaarden geformuleerd die betrekking hebben op onderwijs, werkgeverschap en de maatschappij (<http://www.omo.nl/OMO/Paginas/Kernwaarden-.aspx>). Als vierde kernwaarde is optimale bedrijfsvoering gedefinieerd. Een optimale bedrijfsvoering is het fundament onder alle activiteiten ook voor 't Ravelijn.

De opdracht van 't Ravelijn is geformuleerd in overeenstemming met de missie van de OMO Scholengroep Bergen op Zoom e.o.. 't Ravelijn maakt hiervan deel uit. Deze missie luidt: *Ruimte voor idealen! Samen talenten ontplooien!* en is op zijn beurt afgeleid van die van de Vereniging Ons Middelbaar Onderwijs, het bevoegd gezag van de scholen in de scholengroep.

In de volgende vijf punten kunt u lezen wat dit voor het leren en werken binnen onze school betekent. U leest ook wat wij onze leerlingen met ons onderwijs en schoolleven willen aanbieden.

1. Voor 't Ravelijn is het verzorgen van goed onderwijs een kerntaak. Hiermee zijn we steeds professioneel en vernieuwend bezig. In ons innovatieve gedrag zoeken we naar de juiste balans tussen vernieuwingen en erkende verworvenheden.

2. Kwaliteit heeft bij ons vóór alles betekenis in het onderwijsaanbod en de leerlingbegeleiding. Maar kwaliteit vindt u ook terug in de manier waarop wij met onze leerlingen en hun ouders omgaan. Kwaliteit vereist voortdurend werken aan een eigentijdse organisatie. Het betekent met elkaar samenwerken in een sfeer van passende omgangsvormen, waarden en normen. Kwaliteitszorg houdt ons scherp bij het werken aan onze schoolcultuur. Die zorg is niet iets voor achter de schermen. Wij willen dat iedereen daar duidelijk iets van merkt!

3. Mensen zijn belangrijk binnen 't Ravelijn. Leerlingen en medewerkers die zich goed voelen, presteren goed. Daarom bieden wij leerlingen een prettig schoolklimaat en zoveel mogelijk begeleiding op maat. Hierdoor voelen ze zich geborgen. Onze medewerkers willen wij een positieve werksfeer bieden. Een eigentijds personeelsbeleid spreekt hierbij vanzelf.

4. Het 't Ravelijn handelt vanuit het centrale beleid van de OMO Scholengroep Bergen op Zoom e.o.. Tegelijk kent de school een eigen schoolcultuur, lokaal gekleurd en het resultaat van de eigen geschiedenis. Binnen de scholengroep krijgt onze school de ruimte om zich binnen de eigen cultuur door te ontwikkelen. Zo blijven onze medewerkers en leerlingen zich echt thuis voelen.

5. Onze voornaamste bezigheid is onze leerlingen te laten leren. Maar in onze ogen is dat meer dan alleen 'kennis leveren'. Wij willen ook vaardigheden, waarden en normen overdragen. Het gaat om de ontplooiing van het individu en het leren samenwerken met anderen. Daarom vindt ons onderwijs niet alleen plaats binnen vier schoolmuren. Wij brengen onze leerlingen in contact met de 'buitenwereld' door projecten en activiteiten van allerlei aard. Onze school staat volop in het leven. Het is geen afgeschermd of naar binnen gerichte organisatie. Wij staan open voor alles wat er in de wereld gebeurt en willen daar deel van uitmaken.

1.1.2. Onze inzet

De grondgedachte van 't Ravelijn is helder. Wij zien het als onze taak om onze leerlingen goed onderwijs te bieden, op het juiste niveau en in een doorlopende lijn. Om dit te kunnen doen, bouwen wij ons onderwijs op vier stevige pijlers.

Pijler 1: Elke leerling krijgt veel kansen om zich breed te ontwikkelen. Hij heeft veel mogelijkheden om zijn sociale, culturele en sportieve vaardigheden te vergroten.

Pijler 2: Elke leerling krijgt optimale begeleiding. Wij staan achter én naast hem.

Pijler 3: Wij dagen elke leerling voortdurend uit en prikkelen zo zijn individuele ontwikkeling.

Pijler 4: De samenwerking met onze leerlingen gaat uit van duidelijke waarden en normen.

Samenwerken op school zien wij als een afspiegeling van samenwerken in de maatschappij. Daar gaat ook het leerlingenstatuut van uit. Om dit allemaal goed te kunnen doen, zijn de contacten met de ouders natuurlijk onmisbaar.

Leren is een continu proces. Voordat informatie ook echt kennis wordt, moet er aan een paar voorwaarden worden voldaan: autonomie van de leerling, dingen samen doen, erkenning van eigen competenties en een krachtige leeromgeving.

Leren doe je zelf. Niemand kan dat voor je doen. Niemand kan je daartoe dwingen. En niemand kan je ervan weerhouden. Autonomie betekent: zelf dingen (willen) doen, zelf willen onderzoeken. Wat anderen wel kunnen doen, is dat leren stimuleren en faciliteren. Dit krijgt vorm binnen het domeinleren en de organisatievorm waarin de onderwijsteams per leerweg (Basis, Kader en Mavo) worden gevormd.

Leren is daarom ook een sociaal proces. Dingen samen doen is belangrijk, omdat leren een sociaal proces is, met je docenten of met je medeleerlingen en soms met mensen van buiten de school.

Leren vraagt een krachtige leeromgeving, dat wil zeggen: leeromgevingen waarin eigentijdse leerpsychologische en didactische inzichten worden toegepast, waarin (moderne) media en ICT toepassingen adequaat worden benut en waarin leerstof aan de orde is die door de leerling als relevant wordt ervaren. Kennisconstructief zijn is daarbij even belangrijk als kennisoverdracht.

Het onderwijsaanbod staat niet centraal, maar het leerproces en de leerloopbaan van de leerling. Er zal permanent worden gezocht naar leerroutes op maat. Deze zullen worden aangeboden via leertaken geformuleerd in termen van wat af is per week per vak of cluster van vakken. Dit stuurt de leerling en leerkracht in het plannen en activeren van kennisconstructie.

Welke ijkpunten kunnen we daarbij rondom het leerproces formuleren?

- Leerlingen moeten *actief* zijn: zij moeten iets doen om de leerstof te verwerken.
- Leerlingen moeten *constructief* zijn: zij moeten de nieuwe kennis zelf construeren, dat wil zeggen uitdiepen en verbinden met de aanwezige voorkennis. Op deze manier ontstaat nieuwe kennis.
- Leerlingen moeten *doelgericht* met de kennis omgaan: het leren levert succeservaringen op als leerlingen een (bereikbaar) doel voor ogen hebben.
- Leerlingen moeten *samen (coöperatief)* bezig zijn met het verwerven en verwerken van kennis en het ontwikkelen van vaardigheden. Leren is een sociaal proces. Elkaar uitleg geven blijkt de resultaten te verbeteren.
- Leerlingen moeten hun leerproces *zelf kunnen reguleren*. Sturing te kunnen geven aan het eigen leerproces motiveert.

Bij het maken van leertaken zullen deze elementen daarom centraal staan als de kwaliteit van de leertaken wordt beoordeeld.

1.1.3. Materialen en inzet ICT

De maatschappij verandert, de leerling verandert. We houden daar in onze onderwijsvisie rekening mee. De lumpsum financiering biedt een unieke kans om opnieuw met elkaar te bekijken wat er op onze school nodig is. Daarbij is het zaak om voor iedere leerling het beste leermateriaal voor de beste prijs te krijgen. Leermiddelenbeleid vormt een knooppunt tussen het schoolplan, ICT-inzet, activerende didactiek en de didactische aanpak van de docent. Waar eerst sprake was van onduidelijke en/of individuele beslissingen zijn leermiddelen nu schoolbeleid. Wij willen rekening houden met verschillen. Het gaat dan vaak om de verhouding tussen massa- en maatwerk. Daarnaast noemen we de leerling tegenwoordig 'multi-taskend'. Daar zit de gedachte in: de wereld verandert, de leerling verandert, dus leermiddelen veranderen. Meer digitaal materiaal inzetten, bevordering van gebruik van de ELO en Smartboards. Zo wordt er in de onderbouw gewerkt aan een versterking van de samenhang binnen de vakken middels de clusters. In de bovenbouw dienen we naar het examen toe te werken en kiezen bewust voor de vakkenstructuur. Binnen de loopbaanoriëntatie en -begeleiding (LOB) wordt de samenhang uitgewerkt. Een andere afspraak is dat de niet examenvakken op termijn hun eigen methode maken en dat de examenvakken gebruik kunnen maken van een (steeds vaker digitale) methode. Dit om de kwaliteit van de leerlijn te waarborgen. Voor een uitgebreide inzet van ICT en materialen, zie het leermiddelenbeleidsplan.

Voor het gebruik van ICT als hulpmiddel bij het nieuwe onderwijs op 't Ravelijn zijn in het afgelopen jaar de nodige voorbereidingen getroffen. Zo is er een volledig draadloos netwerk aangelegd, zijn er 12 lokalen met Smartboard en er worden er nog 2 extra geïnstalleerd. Er zijn diverse cursussen voor docenten geweest om ICT gebruik te ondersteunen en van ieder wordt gevraagd voor eind 2012-2013

minimaal 4 ECDL certificaten te hebben behaald. Ook in dit schooljaar zullen weer vraaggestuurde cursussen worden georganiseerd.

De inzet van het ELO Magister is in 2011-2012 steeds verder uitgebreid. In 2012-2013 zal dit worden opgevoerd. Huiswerk is voortaan geen huiswerk meer als het niet in Magister is opgegeven. Leertaken zullen in Magister digitaal aan leerlingen worden aangeboden en ook de registratie van aan en afwezigheid wordt volledig digitaal bijgehouden.

In vorig schooljaar is uitvoerig getest welke en is er een proef gestart met Dell Latitude ST Tablets. Als resultaat van deze proef is voor alle leerlingen in de brugklas 2012/2013 een Dell Tablet besteld. Hierop wordt windows8 geïnstalleerd, dit vooral voor tablet geschikt besturingssysteem is nog niet in definitieve versie beschikbaar, dit wordt rond november 2012 verwacht. Hierdoor kan de huidige versie nog enkele fouten bevatten die tot storingen leiden, maar het is uit de testen toch beter gebleken dan de windows7 versie die niet speciaal voor tablets is gemaakt.

Naast alle leerlingen in de brugklas zullen ook voor de ouderejaars leerlingen domeinen Basis en Kader 20 tablets beschikbaar staan. Voor het domein Mavo wordt de inzet van het open leercentrum als uitval van het domein gebruikt. Op de domeinen worden de voorzieningen getroffen in de openruimte waar de tablets kunnen worden aangesloten aan toetsenborden en muizen, en aan de stroomkabel om voor het verwerken van teksten hulpmiddelen beschikbaar te hebben. Hiervoor worden een 10 tal werkplekken ingericht per domein.

De digitale leermiddelen zijn voor de leerlingen in de brugklas bij diverse vakken toegevoegd aan de boekenlijst. Enkele vakken hebben inmiddels gekozen voor volledige digitale methoden. Om uitval van ICT te voorkomen is er dit jaar nog van alle vakken een boekenversie besteld. De bedoeling is deze als reserve te hanteren als er zich storingen voordoen bij het gebruik van de ICT-versies.

Door lidmaatschap van VO-content zijn voor 't Ravelijn voor alle vakken ook de gratis digitale leermiddelen beschikbaar. Voor een aantal vakken zijn zelfs hele leerlijnen (Stercollecties) beschikbaar.

Dit jaar is deze digitale leerstof beschikbaar naast een methode die op de boekenlijst staat. Vanaf volgend jaar zullen enkele vakken over moeten gaan op de beschikbare digitale content. Belangrijk is dan ook dit jaar de beschikbare digitale leermiddelen te testen binnen het gebruik op het domein en als inhoud mee te nemen in de leertaken.

Om leerlingen voor te bereiden op (beter) gebruik van ICT hulpmiddelen en Sociale media wordt in het project talen in het eerste jaar gebruik van Word, PowerPoint, Internet en e-mail en voor de meeste leerlingen Excel aangeleerd en in het 2de jaar wordt de cursus "My life Story" in samenwerking met de Markiezaat Bibliotheek gegeven.

Om dit alles optimaal te kunnen inzetten is het belangrijk dat alle medewerkers op het domein zelf ook beschikken over de zelfde hulpmiddelen. Daarom worden voor alle docenten en onderwijsassistenten dezelfde Tablets besteld als aan de leerlingen van de brugklas.

1.1.4. Kwaliteit van het onderwijsaanbod

Het onderwijsaanbod zal vorm gaan krijgen binnen de domeinen in de vorm van leertaken per week. De kwaliteit van het onderwijs wordt in hoge mate bepaald door de kwalitatieve begeleiding van de leerling op het domein. Kwalitatief goede leertaken zijn daar een eerste voorwaarde voor. Daarom zal voor die groepen waarbij het domeinleren van start gaat een dubbele controle op de kwaliteit van deze taken worden opgenomen in de werkprocedures.

Op de eerste plaats worden alle leertaken door de Clusterontwikkelaars getoetst op volledigheid en kwaliteit volgens een voor ieder van te voren duidelijk schema van criteria. Na toetsing door het clusterontwikkelteam worden de taken aangeboden aan de domeinleiders die een register bijhoudt van alle leertaken voor zijn leerweg. De domeinleider controleert op tijdigheid en volledigheid van alle taken nodig voor het uitvoeren van het onderwijs. Tevens worden de leertaken in Magister geplaatst en voor alle leerlingen en begeleiders toegankelijk gemaakt.

Belangrijk is zeker het eerste jaar tevens de evaluatie van alle leertaken. Na uitvoering van een taak moet uit de ervaring geleerd deze worden aangepast, zodat missers (te veel, te weinig, niet duidelijke enzovoorts) voor het jaar daarop worden bijgesteld. De domeinleider zal deze evaluatie vorm moeten geven op zijn domein.

2. Leren op het domein

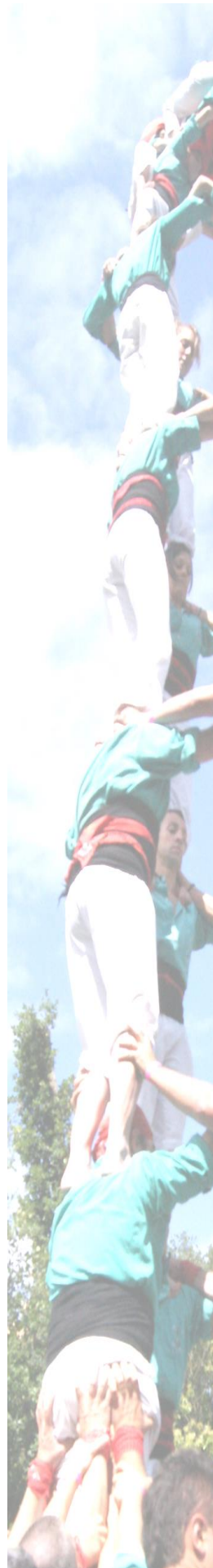
2.1 De huidige situatie op het domein

Afgelopen schooljaar heeft op 't Ravelijn een reflectie plaatsgevonden van het leren op het domein. De bestaande situatie is uitgebreid onder de loep genomen. De grondgedachte was om, mede vanuit de visie van de betrokkenen op en rond het domein, te analyseren hoe het leren op het domein verloopt. Er is hierdoor een helder beeld ontstaan van de bestaande situatie. De belangrijkste conclusie van de reflectie ophet domeinleren is dat deze een flinke kwaliteitsslag kan krijgen. Er zijn een aantal essentiële knelpunten van het domeinleren op 't Ravelijn genoemd:

- De docenten hebben vragen over de capaciteit van de domeinen. Vaak zijn op het domein te veel leerlingen gelijktijdig aanwezig, waardoor chaos en onrust ontstaat.
- Daarnaast is het onduidelijk welke functie de verschillende ruimtes op het domein hebben, welke plek (groepen) leerlingen krijgen in deze ruimte en hoe de tijd op het domein functioneel ingevuld kan worden. Dus: waar positioneer je de leerlingen? Op welk moment van de les zitten ze in de theorielokalen en wanneer in de openleerruimte? En wat gebeurt er dan?
- Er is geen balans met betrekking tot de inzet van verschillende werkvormen. Men is vooral op zoek naar een balans tussen instructie, groepswork en zelfstandig werk en momenten van toetsing.
- De werkvoorwaarden op het domein zijn niet helder: er moeten duidelijke regels en afspraken zijn over gewenst gedrag (van leerling en docenten/onderwijsassistenten), zodat tijdens de les vooral aandacht besteed kan worden aan de lesinhoud in plaats van disciplinaire zaken.

2.2. Beregeling van de domeinruimte: de vijf domeinpijlers

Om het domeinleren op 't Ravelijn tot een succes te maken is tijdens het ontwikkeltraject aandacht besteed aan verschillende organisatorische factoren. De doelstelling was om het leren op een domein op peil te brengen en daar waar mogelijk, te verbeteren. Er is gesproken over de 'beregeling van de ruimte': aan de hand van voorwaarden, afspraken en de nodige structurering is gebouwd aan een ontwerp voor het domeinleren op 't Ravelijn.

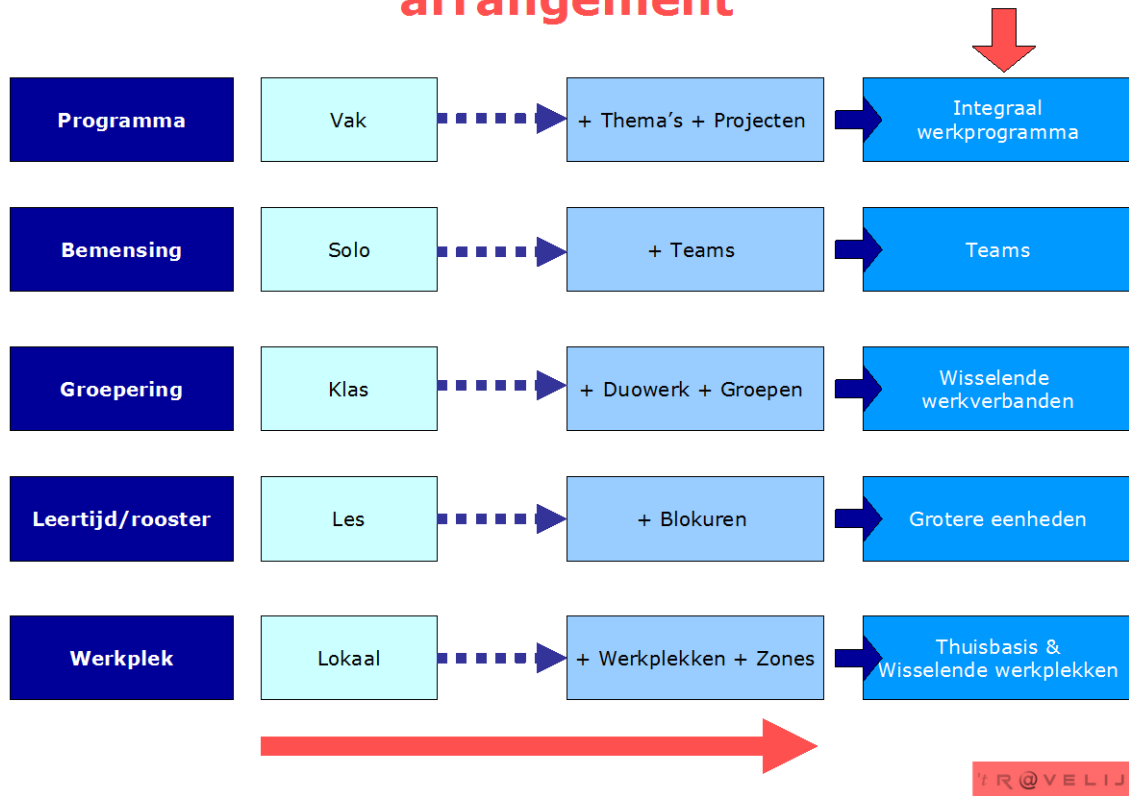
Er zijn vijf domeinpijlers geïntroduceerd om het leren op het domein tot een succes te maken:

1. Het lesprogramma (programma)
2. De inzet van de schoolleiding, onderwijskundig en ondersteunend personeel (bemensing)
3. De groepering van de leerlingen op en rond het domein (groepering)
4. De verdeling van onderwijstijd (tijd/rooster)
5. De inrichting van de fysieke leeromgeving (werkplek)

't Ravelijn heeft concrete keuzes gemaakt met betrekking tot de vijf pijlers. Deze afspraken zijn elementen van de noodzakelijke organisatie om het leren op het domein betekenisvol te maken, voor leerling en docent.

Het onderwijs op het domein is dynamischer dan in een klaslokaal. Het biedt ruimte voor docenten en leerlingen om op andere manieren te kijken naar en gebruik te maken van de lesstof. De opdrachten die leerlingen maken kunnen verdeeld worden in de leerzones op het domein, waardoor verschillende werkvormen gebruikt kunnen worden. In plaats van 1-op-1 relaties kunnen verbindingen gelegd worden tussen vakken, maar ook tussen docenten en medeleerlingen. De onderstaande figuur geeft de stappen van verandering van een 1-op-1 relatie – veelal de situatie in een klassiek klaslokaal - naar een dynamische werkomgeving in een domeinruimte, voor leerlingen en docenten.

Stappen naar een meer flexibel arrangement

Om een ontwikkeling in te zetten zoals in de figuur is aangegeven, zijn in dit handboek de afspraken en beslissingen van 't Ravelijn aan de hand van de vijf domeinpijlers beschreven in hoofdstuk drie tot en met zeven. In hoofdstuk acht is een doorkijk naar het nieuwe schooljaar gemaakt.

3. Pijler 1. Het onderwijsprogramma

3.1. Vorm en samenhang

Om het onderwijsprogramma niet te beperken tot strikte vakprogramma's, kan gekozen worden om vakken te clusteren en gezamenlijke programma's aan te bieden. Er zijn verschillende manieren om vakken te clusteren. Er zijn vijf vormen van verwantschap op te merken in een samenhangend onderwijscurriculum:

1. Directe vakverwantschap: vakken die direct met elkaar te maken hebben, bijvoorbeeld geschiedenis en aardrijkskunde.
2. Clusterverwantschap: meerdere vakken die met elkaar te maken hebben.
3. Clusters en de moedervakken: samenhangende vakken, verbonden met een van de basisvakken in de structuur.
4. Samenhangende clusters: combineren van clusters van vakken.
5. Samenhang door middel van betekenisvolle contexten, waarbij alle vakken gebruikt worden.

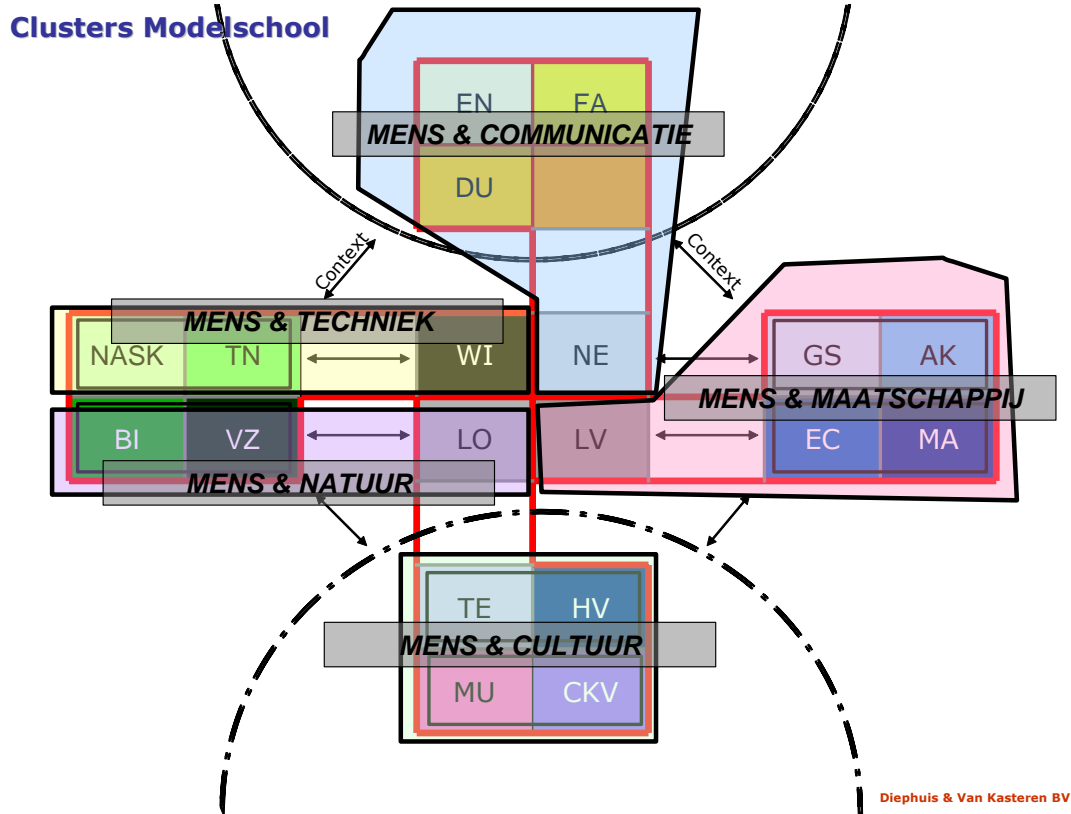
't Ravelijn kiest voor de eerste drie vormen van samenhang. Hierbij is in elk cluster een verbinding met één van de basisvakken (Nederlands als 'elementaire geletterdheid', wiskunde als 'elementaire gecijferdheid', lichamelijke opvoeding als 'fysieke gesteldheid', levensbeschouwelijke vorming als 'elementaire waarden en normen'). De opdrachten in de clusters bestaan dus uit elementaire leerelementen en specifieke vakopdrachten die hiermee in verband staan.

't Ravelijn heeft vijf nieuwe clusters van vakken gekozen die vanaf het schooljaar 2012-2013 gebruikt gaan worden. Hierin komen verschillende vakken in gezamenlijke opdrachten tot uitdrukking. De vakclusters voor het schooljaar 2012-2013 zijn:

Cluster	Vakken
<i>Mens en maatschappij</i>	GS, AK, EC, MA, LV
<i>Mens en communicatie</i>	EN, FA, DU, NE
<i>Mens en natuur</i>	BI, VZ, LO
<i>Mens en techniek</i>	NASK, TN, WI
<i>Mens en cultuur</i>	TE, HV, MU, CKV

De clusterkeuze van 't Ravelijn is in deze figuur weergegeven:

3.2. Leertaakgestuurd onderwijs

Naast een keuze met betrekking tot de vakken en vakclusters, moet ook de inhoudelijke inrichting van het onderwijs op orde zijn. Zonder goede leeropdrachten ontbreekt structuur voor de leerling en is er geen sprake van betekenisvol onderwijs op (en om) het domein. Het onderwijs dat op het domein gegeven wordt, moet aan enkele kenmerken voldoen. Daarom zijn er leertaken voor de leerlingen geformuleerd. Vijf kenmerken zijn de basis voor het 'leertaakgestuurd onderwijs' op het domein:

1. De leeropdracht moet helder afgebakend zijn in de tijd: een duidelijk begin en einde zijn essentieel.
2. De leertaak is sterk opbrengstgericht, het begint met de evaluatie (wat moet af zijn aan het einde van de week?) en heeft heldere ankerpunten waarop de leerling gewezen kan worden tijdens het maken van de opdracht.
3. De opdracht legt verbindingen binnen de vakken en tussen vakken, waardoor het onderwijs uitdagend wordt.

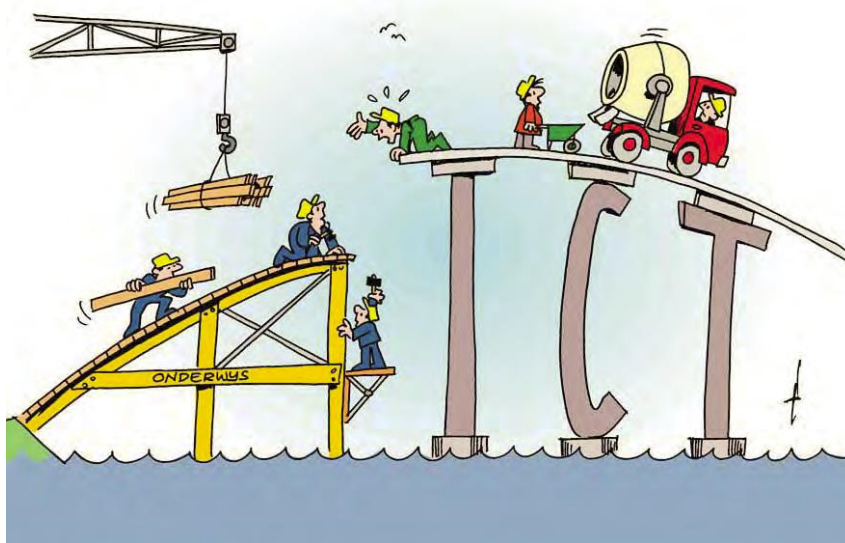
4. De opdracht geeft betekenis aan de te leren lesstof. De opdracht is in een relevante (beroeps-/maatschappelijke) context geplaatst: waarom doe ik dit? Wat is de relevantie van de opdracht voor mijn latere leven?
5. De opdracht geeft sturing aan de werkvormen en de leeractiviteiten. De opdracht geeft sturing aan de leerling in de plek/zone in het domein.

3.3. Onderwijskwaliteit: toetsing en evaluatie

Onderwijs op de domeinen geeft de leerlingen in bepaalde zin ruimte en vrijheid om het eigen leerproces in te richten. Echter, dit kan uitlopen op oncontroleerbare autonomie bij de leerling. Om de (vorderingen van) de leerling niet uit het oog te verliezen, is het essentieel dat ten alle tijden een check gedaan kan worden wat de leerling aan het doen is, of wat hij/zij afgerond heeft. Dit betekent een goede controlefunctie en een goede evaluatie van de gemaakte opdrachten. Deze beide elementen moeten expliciet zijn opgenomen in de leertaak.

3.4. Rol van ICT in het onderwijsprogramma

ICT heeft inmiddels een onuitwisbare plaats ingenomen in onze maatschappij en in alle beroepsgerichte vakken waar wij onze leerlingen op voorbereiden. Het is daarom vanzelfsprekend dat ICT ook in het onderwijsprogramma een grotere plaats gaat innemen. Niet als doel maar wel als middel om leerlingen voor te bereiden op hun verdere loopbaan in vervolgonderwijs. Om dit te bereiken en de kloof tussen ICT gebruik in de maatschappij en in het onderwijs te overbruggen zijn voor de modellschool een aantal doelen gesteld. Daar wordt invulling aan gegeven.

(Bron: Jaarboek ICT en samenleving 2006, *De digitale generatie*, Publicatie SCP)

Doelstelling is dat:

- Het onderwijs voor minimaal 30% digitaal wordt ingevuld. Hiervoor zijn de eerste digitale methoden en digitaal ondersteunende keuzes gemaakt binnen de leerstofmethoden.
- Gebruik van devices (tablets en vaste computers). Voor alle brugklassers zijn tablets aangeschaft. Daarnaast zijn er voor de domeinen Basis en Kader 20 tablets voor de andere leerjaren. Het Mavodomein kan gebruik maken van het OLC. Op elk domein worden vaste werkplekken gemaakt waar tablets op dockingstations kunnen worden aangesloten met toetsenbord en muis.
- Leren omgaan met devices (informatica). Voor medewerkers van de domeinen wordt ondersteuning geboden bij het behalen van minimaal 4 ECDL certificaten. Ook andere vraaggestuurde cursussen worden op verzoek georganiseerd (VO-content, Smartboard, Magister, Wintoets enzovoorts). Voor gebruik van ICT in de klas wordt een speciaal voor OMO ontwikkelde opleiding verzorgd door ESoS. Leerlingen in de brugklas krijgen de cursussen Word, PowerPoint, e-mail en internet en voor de snelle leerlingen ook nog Excel. Leerlingen van jaar 2 krijgen de toepassingscursus "My life Story".

3.5. Samengevat: de beslissingen van 't Ravelijn

- *Op het domein wordt zoveel mogelijk gewerkt in vakclusters*
- *Het onderwijs van de vakken/vakclusters is leertaakgestuurd*
- *De leertaken hebben een taakgedeelte en een toetsgedeelte*
- *ICT wordt steeds meer geïntegreerd met het onderwijsprogramma*

4. Pijler 2. De bemensing

4.1. Rollen en verantwoordelijkheden op en om het domein

Op en om het domein zijn verschillende personen verantwoordelijk voor een deel van het onderwijsproces. Vanuit de schoolleiding tot aan de directe verantwoordelijken op het domein moeten de rollen helder beschreven zijn. In het schema zijn de verantwoordelijkheden beschreven:

Functie	Verantwoordelijk voor
<i>Directeur</i>	Verantwoordelijk voor de uitvoering van beleid, personeel, exploitatie en onderwijs.
<i>Schoolleiding</i>	Gezamenlijk verantwoordelijk voor de dagelijkse gang van zaken
<i>Domeinleiders</i>	Resultaatverantwoordelijke voor de prestaties van het team, de organisatie op het domein, de aan hem/haar toevertrouwde leerlingen. Geeft leiding aan zijn/haar team.
<i>Teamleden</i>	Gezamenlijk verantwoordelijk voor het onderwijs aan de doelgroep
<i>Clusterontwikkelaars</i>	Taakverantwoordelijk voor de implementatie, coördinatie en realisatie van de leertaken van de aan hem/haar toevertrouwde clusters en vakken.
<i>Docenten</i>	Taakverantwoordelijk voor de organisatie en de kwaliteit van het onderwijs aan de doelgroep op het domein voor zijn/haar vakgebied. Werkt samen met vakgenoten en onderwijsassistenten. Hij/zij geeft leiding aan de aan hem/haar toevertrouwde onderwijsassistenten.
<i>Onderwijsassistenten</i>	Assisteren van de docent bij de uitvoering van het onderwijs, dit onder leiding van de docent.
<i>OOP, conciërge, administratie en facilitaire medewerkers</i>	Deze personeelsleden zijn ondersteunend aan het onderwijsleerproces. Zij zorgen ervoor dat het onderwijs onder de meest ideale omstandigheden plaats kan vinden.

De beschrijving van de verantwoordelijkheden per functie in de organisatie, moet leiden tot een goede samenwerking. Als iedereen goed weet wat zijn/haar rol is, ontstaat een algemene taakgerichtheid die in samenhang met de andere personen op het domein tot stand komt.

4.2. Rol van de docent

Op het domein begeleidt de docent de leerling op weg naar zelfstandigheid. Op een domein is er ruimte voor de leerling om op zoek te gaan naar zijn/haar eigen manier van werken. De docent moet dit proces aansturen. Maar iedere docent heeft zijn eigen stijl van werken. Het is niet de bedoeling opeens volledig af te stappen van je eigen stijl van lesgeven. Op het domein kunnen de kwaliteiten van verschillende docenten met elkaar in verband gebracht worden, zodat de leerling vanuit verschillende perspectieven sturing krijgt.

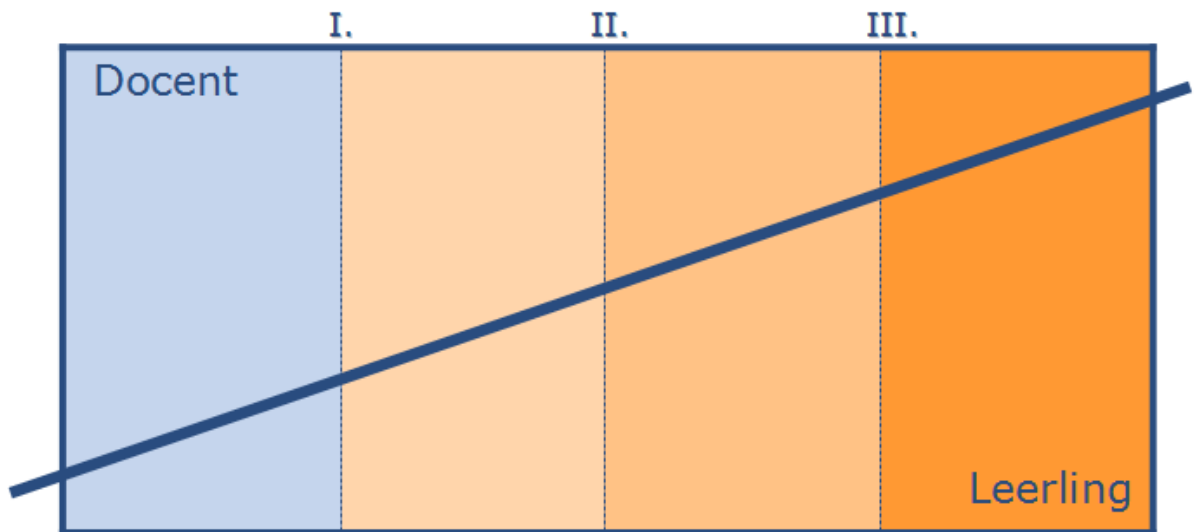
Er kunnen drie typen werkvormen onderscheiden worden:

- **Het eerste type** kenmerkt zich door een grote mate van sturing vanuit de docent. De docent is in de lead, een regisseur van het onderwijs voor de leerlingen. De docent behandelt de les met een vaste doorlooptijd en in een vast didactisch ritme. De leerling is passief of reactief. Hij/zij volgt de instructies van de docent op en is een uitvoerder van deze instructies. Het gebruik van de ruimtes op het domein is gestuurd door de docent, hij/zij wijst een functie toe aan de ruimtes en wijst aan welke (groepen) leerlingen op welke plek en op welk moment aan hun opdracht moeten werken. Dit is een zeer gestuurde en gestructureerde werkvorm.
- **Het tweede type** werkvorm legt de verantwoordelijkheid in plaats van bij de docent, bij de leerling. De leerling neemt zelf initiatief en zoekt naar een eigen manier van werken. De leerling wordt geacht eerst zelf goed na te denken over de opdrachten, dit met medeleerlingen te bespreken of andere leerbronnen te gebruiken, alvorens de docent in te schakelen. De leerling krijgt de ruimte om zijn/haar eigen studiestrategie te bepalen. De docent houdt zich meer op de achtergrond en zorgt voornamelijk door het stellen van slimme vragen, zodat de leerling zelf actief op zoek gaat naar antwoorden en zichzelf ontwikkelt.
- **Het derde type** is een tussenvorm die aangemerkt kan worden als 'de middenweg': soms zal een vrij instructieve manier van doceren aan de orde zijn, op andere momenten laat de docent de leerling vrij om zijn eigen leerstrategie te ontwikkelen. Altijd zal toezicht aanwezig blijven, echter de mate van interventie in het werk-/leerproces varieert.

De eerste twee typen zijn punt I en III in het schema. Het laatste type is de middenweg (II):

Bepaal voor jezelf wat voor type je bent. Dit schema maakt je bewust van je docentgedrag op (en om) het domein. Het is belangrijk om het gesprek aan te gaan met je collega's op het domein. Een combinatie van verschillende typen werkvormen op het domein zorgt voor een goede balans van het onderwijs voor de leerling. Deze schaal van werkvormen kan op drie manieren gebruikt worden:

1. Als een instrument om het handelen op het domein in te richten, zodat de leerling steeds meer eigen initiatieven ontplooit en eigen verantwoordelijkheid neemt.
2. Als een instrument om te reflecteren op je eigen handelen. Wat voor type docent ben ik? wat moet ik doen om mezelf verder te ontwikkelen?
3. Als een instrument om het handelen op het domein en de samenwerking met en tussen collega's af te stemmen.

4.3. Verhouding tussen docent en onderwijsassistent

Het primaire proces is het onderwijs zoals dit op het domein tot stand komt. Heel belangrijk hierbij is de relatie tussen de leerling, de docent en de onderwijsassistenten. Zij zijn degenen die samen op het domein vertoeven. Om de leerling op een juiste manier te bedienen, moet de verhouding tussen de docenten en de onderwijsassistenten helder zijn.

De onderwijsassistent is (bijna) altijd aanwezig op het domein. Hij/zij is hierdoor vaak aanspreek en/of informatiepunt en voor leerlingen en docenten. Omdat de onderwijsassistent telkens onder de leerlingen is, voelt hij/zij de sfeer in de school goed aan. Leerlingen zullen naar de assistent toekomen om te waarschuwen als een situatie uit de hand loopt. Er zijn vier rollen aan te wijzen voor de onderwijsassistent:

1. Ondersteunende rol voor docenten (meewerken aan leertaken/projecten)
2. Pedagogische rol (creëren van goed leer-/werkklimaat)
3. Didactische rol (ondersteunen van leerlingen bij het uitvoeren van leeractiviteiten.
4. Organisatorische rol (gastvrouw/-heer op het domein).

Vanuit deze rollen moet de samenwerking met de docenten verlopen. Vooral op didactisch vlak moeten afspraken gemaakt worden: welke opdrachten moeten af zijn aan het einde van de les/de week/de periode? Wat kan ik bijdragen aan de huidige les(inhoud)? Waar moet ik me (niet) mee bemoeien? Dit zijn afstemmingsvragen tussen assistent en docent.

Op 't Ravelijn zijn er tijdens de les op het domein gelijktijdig minimaal 1 docent en 1 onderwijsassistent aanwezig, bij een kleine groep leerlingen op het domein. Hoe meer leerlingen gelijktijdig aanwezig zijn op het domein, des te meer docenten en/of onderwijsassistenten inzetbaar zijn. Het rooster voor schooljaar 2012-2013 is gebaseerd op de nieuwe leerlingaantallen.

4.4. De rol van de leiding van 't Ravelijn

De schoolleiding heeft een kernrol in het bewaken van de kwaliteit van leren op het domein. Vooraf is de leiding verantwoordelijk voor de juiste sturing aan alle onderwijskundig en ondersteunend personeel op en rond het domein. Tijdens het onderwijsproces moeten ze de kwaliteit van onderwijs beheren en borgen. De leiding heeft hierin een actieve rol.

4.5. Samengevat: de beslissingen van 't Ravelijn

- *Alle rollen op en rond het domein zijn beschreven.*
- *Elk individu kent zijn/haar taak en de verantwoordelijkheden die bij deze taak horen*
- *De docenten kiezen hun persoonlijke stijl op het domein. De docentstijl komt terug in de werkvorm(en) die ingezet worden. Dit kan variëren van een docentgestuurde manier van lesgeven, waarbij de docent in de lead is, naar het creëren van een omgeving waarin leerlingen zelf verantwoordelijkheden nemen (zelfsturing).*
- *Docenten en onderwijsassistenten dienen het onderwijs actief met elkaar af te stemmen. Doe dit vanuit de rol en verantwoordelijkheid die je hebt op het domein.*
- *De leiding heeft de rol van kwaliteitsbewaking.*

5. Pijler 3. De leerling: groepering, pedagogiek en didactiek

5.1. Groepering van leerlingen

Leerlingen kunnen op verschillende manieren gegroepeerd worden. Er kan strikt in klassen gewerkt worden, maar het domein nodigt juist uit om groepen tegelijk aan het werk te zetten op het domein. Dit vergt wel een goede organisatie.

't Ravelijn heeft met betrekking tot de groepering van leerlingen enkele keuzen gemaakt:

- Het staat vast dat de drie domeinen zijn verdeeld naar de bestaande leerwegen op de school. Er is dus een basisdomein, kaderdomein en mavodomein. Er zullen dus geen leerlingen van leerweg a, op het domein van leerweg b terecht komen en andersom (behalve in de overloopruimte: zie hoofdstuk 6).
- Er zal in de nabije toekomst (schooljaar 2013-2014) in het rooster geen onderscheid meer gemaakt worden in leerjaren, maar in groepen. Twee grote groepen ontstaan: een groep onderbouw en een groep bovenbouw. Dit betekent concreet dat leerlingen van leerjaar 1 & 2 en leerlingen van leerjaar 3 & 4 tegelijk samen op het domein zijn en samen aan opdrachten werken. Er is gekozen voor deze verticale differentiatie om tempo en niveau verschillen beter op te kunnen vangen.
- Er zal in de leerwerkzone op het domein een heel duidelijke tafelverdeling zijn in de bestemde ruimtes, zodat de groepen leerlingen op de juiste plek terecht komen en niet gaan zwerven over het domein. In de leertaken is expliciet aangegeven op welke plek leerlingen moeten gaan zitten.

5.2. Gedragsafspraken

Leerlingen leren op het domein vaardigheden aan die ze later in de maatschappij kunnen gebruiken (bijvoorbeeld samenwerken, of juist zelfstandig zijn). Docenten werken samen met collega's, kunnen het onderwijs op elkaar afstemmen en van elkaar leren.

Maar om het leerproces op het domein in goede banen te leiden, zullen duidelijke huisregels (de "domeinregels") aanwezig moeten zijn. Deze afspraken gelden voor de leerling, maar ook voor de docenten en onderwijsassistenten. Het zijn huisregels die niet alleen betrekking hebben op de leeractiviteiten maar ook op de onderlinge verhoudingen op het domein (tussen leerlingen onderling, tussen leerling en docent(en)/assistenten en tussen docent(en)/assistenten onderling).

Er is een poster ontwikkeld waarop de leersituaties, zoals ze op het domein kunnen voorkomen, staan weergegeven. Zowel voor de leerling als voor de docent zijn er zes leersituaties die gelijktijdig of apart tot uitdrukking kunnen komen op het

domein. Er is gekozen voor een onderscheid voor het leren op het domein, gezien vanuit:

1. Jezelf: wat moet je persoonlijk doen om succesvol te leren op het domein?
2. "Samen": hoe verhoud je je tot de ander op het domein?
3. De taak: wat moet ik doen om resultaten neer te zetten en mezelf te ontwikkelen?

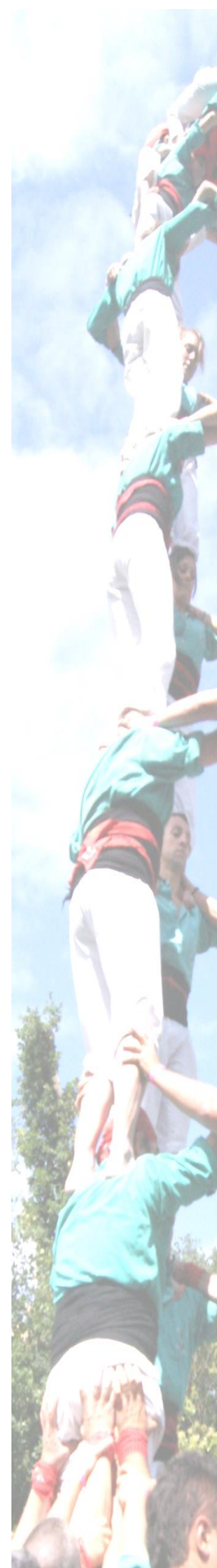
Deze drie leersituaties komen terug in de 'code van het leren op 't domein', voor de leerling en voor de docent. Wanneer er onduidelijkheid is, kan altijd verwezen worden naar een of meerdere van de situaties die op deze poster zijn weergegeven.

In de volgende tabel is de strekking van de posters voor leerlingen en docenten weergegeven:

	Voor de leerling	Voor de docent
<i>1. Situatie m.b.t. jezelf (voor de docent: didactiek)</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ik zoek actief naar oplossingen die werken 2. Ik heb voor de les mijn zaakjes op orde 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Ik betrek leerlingen bij het verbeteren van de/mijn didactiek 2. Ik hanteer passende en afwisselende werkvormen
<i>2. Situatie m.b.t. de ander (voor de docent: communicatie)</i>	<ol style="list-style-type: none"> 3. Ik houd zoveel mogelijk rekening met de ander 4. Ik zorg dat iedereen met inzet mee doet 	<ol style="list-style-type: none"> 3. Ik werk actief samen met collega's 4. Ik communiceer tijdig en correct over hantering van de code
<i>3. Situatie m.b.t. de taak (voor de docent: taak)</i>	<ol style="list-style-type: none"> 5. Ik weet altijd wat ik moet doen 6. Ik blijf mezelf stapje voor stapje verbeteren 	<ol style="list-style-type: none"> 5. Ik zorg dat er goede en complete leertaken zijn 6. Ik evalueer voortdurend de opbrengsten van de leertaken

5.3. Didactische carrousel

Hoe kan de leerling werken op het domein? Welke werkvormen worden gebruikt? In een lesblok kan gevarieerd worden in didactische werkvormen. De keuze van werkvorm is afhankelijk van meerdere factoren, zoals het type vak, het onderdeel

van het programma, het type docent en het type leerlingen. Er zijn enkele vaste patronen te benoemen, die de verschillende vormen van leren aan de orde brengen. De basisgedachte van de didactische werkvormen is dat een leerling niet alleen van de docent leert, maar ook van medeleerlingen en van zichzelf. Het domein biedt ruimte om deze drie vormen op een speelse wijze tot uitdrukking te brengen. Er zijn in totaal zes werkvormen beschreven, omdat per kennisbron (in de vorm van de docent, de medeleerling en de leerling zelf) twee werkvormen onderscheiden kunnen worden.

Leren van de docent op twee manieren:

1. De docent is aan het woord. Hij/zij doceert en instrueert. Door middel van een verhaal, instructie en/of een demonstratie brengt de docent kennis over aan de leerling.
2. De docent is in dialoog met de groep. Er is sprake van interactie met de groep, de docent activeert de leerling door het stellen van slimme vragen. De docent is verantwoordelijk dat leerlingen participeren en aan het denken worden gezet.

Leren van elkaar op twee manieren:

1. Samenwerken. Leerlingen werken samen aan een opdracht, die ze kunnen afronden als elk lid van het 'team' een bijdrage levert.
2. Samen.... werken. Leerlingen helpen elkaar om te leren. Op het domein heeft de leerling een open houding: leerlingen staan open om anderen advies te geven bij de opdrachten en zijn zelf actief op zoek naar informatie bij andere leerlingen.

Leren van jezelf op twee manieren:

1. Zelf werken/opzoeken. Leerlingen maken individueel opdrachten, oefenen in het werkboek, schrijven stukken en/of maken iets.
2. Zelf controleren. Dit is de diagnostische toets waarbij de voortgang van de leerling wordt getoetst.

Dit zijn de werkvormen die op het domein aan de orde kunnen zijn. De docent zal hierin zelf keuzes maken, om zijn onderwijs te laten aansluiten bij de kerndoelen en leerdoelen van zijn vak.

Didactische carrousel

't R@VELIJN

5.4. Samengevat: de beslissingen van 't Ravelijn

- 't Ravelijn kiest voor groepering op basis van de fysieke ruimte (onderscheid van een basis, kader en mavo domein), op basis van leerlingverdeling (in de toekomst samenvoegen jaar 1 en 2, en jaar 3 en 4). Ook is er sprake van duidelijke groepsverdeling op het domein, tijdens de lessen.
- De posters genaamd 'code van leren op 't domein' zijn leidend voor leerlingen en docenten op het domein. Er is gekozen voor een verdeling tussen afspraken over je eigen handelen, afspraken over je handelen ten opzichte van anderen en het handelen ten opzichte van de taak.
- Er kan gekozen worden tussen zes werkvormen op het domein, die in de figuur beschreven zijn.

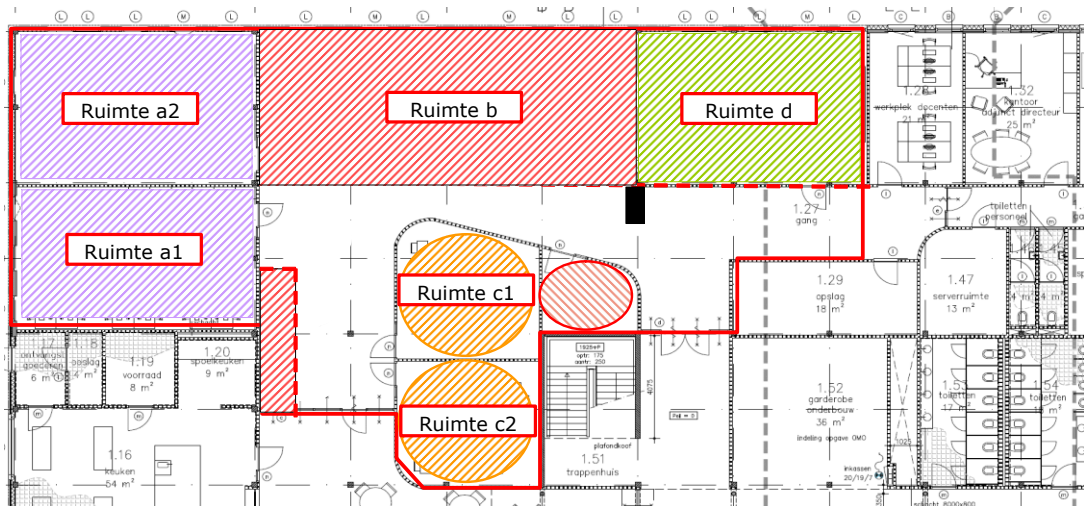

6. Pijler 4. De fysieke inrichting van de ruimte

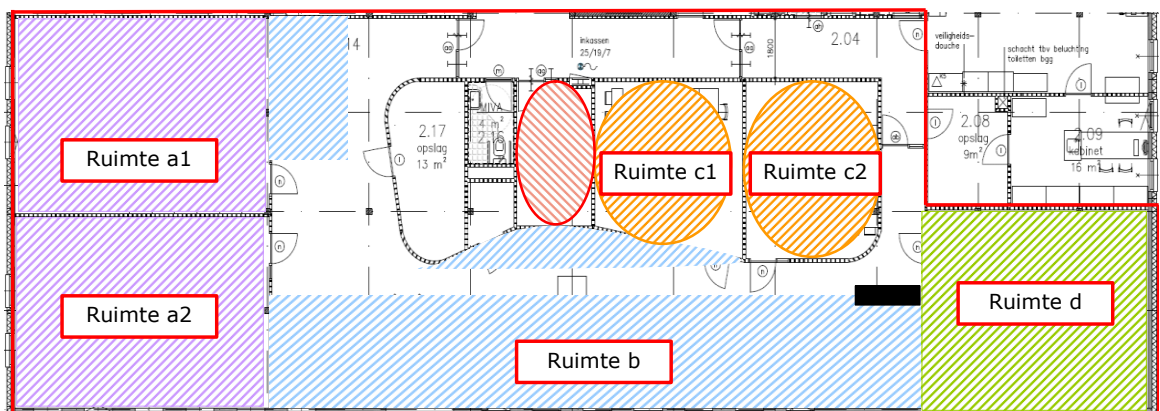
6.1. Functies van de ruimte

Het domein bestaat uit een aantal lokalen, zones en ruimtes. Deze ruimtes krijgen een specifieke functie toegewezen. Op elk domein – dus het domein van de basisleerlingen, van de kaderleerlingen en van de mavoleerlingen – krijgen de ruimtes een specifieke benaming. Op de plattegronden is de functie van de ruimtes in beeld gebracht.

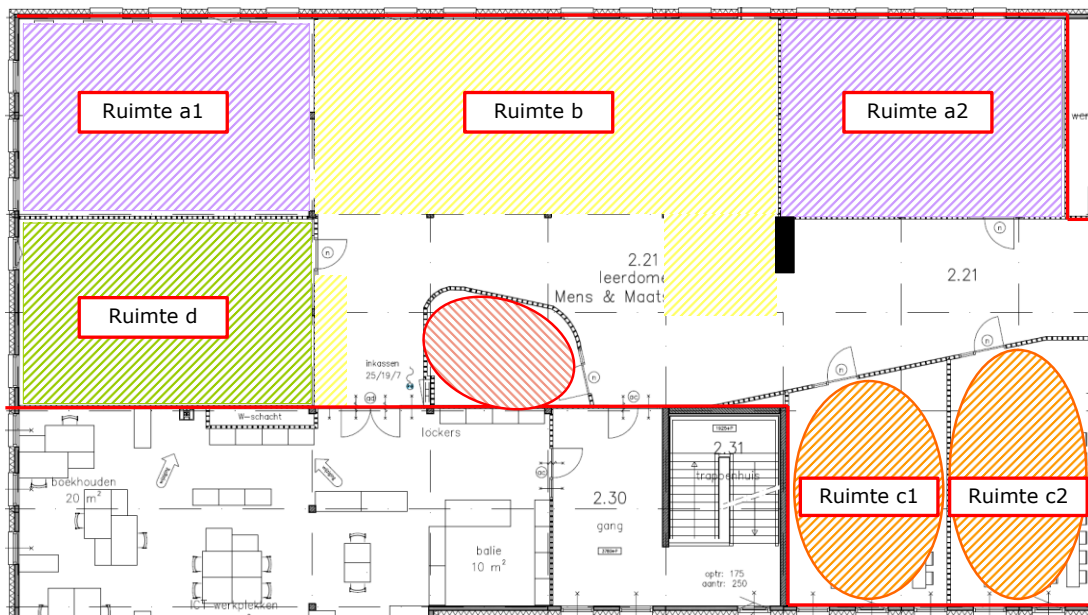
Domein BASIS

Domein KADER

Domein MAVO

Zoals in de figuren is te zien, zijn in alle drie de domein de volgende gelijknamige ruimtes onderscheiden:

- Ruimte a1 en a2: dit zijn de theorielokalen, waarin voornamelijk klassikale lessen gegeven worden waarbij de docent aan het woord is. Per theorielokaal is plek voor tussen de 20 en 30 leerlingen.
- Ruimte b: dit is de openleerruimte. Binnen deze zone is een duidelijk onderscheid tussen een leerzone, een verkeerszone en de cockpits. In de leerzone staan tafelgroepen opgesteld voor groepjes leerlingen, de verkeerszone is het looppad waar leerlingen kunnen/mogen lopen, en de cockpits zijn individuele leerplekken waar leerlingen individueel kunnen werken. In de openleerruimte zijn maximaal 48 leerlingen tegelijk aanwezig.
- Ruimte c1 en c2: dit zijn de instructieruimtes. In beide instructielokalen is plek voor maximaal 15 leerlingen. In deze ruimte kunnen leerlingen zelfstandig aan opdrachten of toetsen werken. Deze ruimte is als stilleruimte bestempeld en mag dus alleen gebruikt worden door leerlingen die zich daar aan (kunnen) houden.
- Ruimte d: dit is de overloopruimte. Deze ruimte is (fysiek) afgescheiden van de rest van het domein en is beschikbaar als theorielokaal voor leerlingen van andere groepen, die op dat moment niet ingeroosterd zijn op het domein.
- Ook is er een computerruimte aanwezig op het domein. Dit is de ruimte waar PC's of tablets staan die door leerlingen kunnen worden gebruikt. Voor het Mavo domein is dit het aangrenzende OLC.

Op het domein is er een noodzaak voor het functioneel gebruik van de ruimte. Tijdens de les zullen door de docenten en onderwijsassistenten afspraken gemaakt worden hoe alle afzonderlijke ruimtes gebruikt worden.

6.2 Inrichting en outillage

Het is van groot belang om bij de inrichting van de domeinen goed als team te bespreken hoe en waar activiteiten op het domein gaan plaatsvinden. Het is logisch dat in de instructielokalen (kleine) groepen samen komen voor instructie en/of onderwijsleergesprekken. Op de openleerruimte zullen diverse gelijktijdige activiteiten worden gepland. In de meeste grotere instructielokalen en in de open domeinruimte zijn Smartboards aanwezig.

Op de openleerruimte wordt de ruimte zo ingericht dat er op een overzichtelijke wijze minimaal 3 groepsruimten voor maximaal 16 leerlingen herkenbaar ingericht (eventueel gescheiden door lage schotten). De opstelling van de tafels moet aangeven of het is ingericht om samen te werken of juist zelfstandig werken wordt gevraagd. Het is de bedoeling dat alle leerlingen leren dat afhankelijk van de plaats in de ruimte ze weten welk (leer)gedrag van hen verwacht wordt.

Een van die deelruimtes zal voorzien worden van dockingstations, toetsenborden en muizen zodat leerlingen daar met hun tablet als beeldscherm kunnen werken als hadden ze een laptop. Goed om teksten, werkbladen en/of opdrachten op de tablet te maken. Ook ouderejaars leerlingen kunnen dit doen op Basis- en Kaderdomein met de extra tablets die beschikbaar zijn. Het Mavo domein kan hiervoor gebruik maken van het OLC. Deze dockingstations zijn ook geschikt om tablets indien de batterij leeg is weer op te laden.

Belangrijk is dus dat het onderwijsteam hier gezamenlijke afspraken over maakt en eenduidige regels voor gebruik hierbij hanteert.

6.3. Samengevat: de beslissingen van 't Ravelijn

- *Er is een heldere ruimteverdeling op het domein. Tijdens de lessen wordt, in samenspraak tussen docenten en onderwijsassistenten, de functie van de verschillende ruimtes goed verdeeld.*
- *De outillage in de ruimte faciliteert het onderwijsproces.*

7. Pijler 5. De tijd/het rooster

7.1. Uitgangspunten van het nieuwe rooster

Het rooster voor het schooljaar 2012-2013 is een opmaat voor een nieuwe lessenindeling. In schooljaar 2012-2013 is een ingroeimodel actief, dit betekent dat in dit nieuwe rooster de eerste stappen gezet worden richting een nieuw type lesrooster. In schooljaar 2013-2014 zal een volgende stap gezet worden. Een grote verandering vanaf dat jaar is de samenvoeging van alle onderbouwleerlingen (leerjaar 1 en 2) en van alle bovenbouwleerlingen (leerjaar 3 & 4).

Er zijn enkele belangrijke uitgangspunten, waarop het rooster is gebaseerd. Deze uitgangspunten zijn afgeleid van de keuzes van de verschillende variabelen van de beregelde ruimte.

- In het nieuwe rooster zijn de lessen 45 minuten, en wordt zoveel mogelijk gewerkt in blokken van 2 lessen: totaal 90 minuten per blok dus.
- In het blok vinden de lessen in vakclusters plaats, zodat er ruimte is om vakopdrachten en clusteropdrachten tijdens het blok te maken.
- Er is een maximaal aantal leerlingen per blok in het domein aanwezig. Vooral in de openleerzone is er een duidelijk maximum van leerlingen tijdens de les.
- Docenten en onderwijsassistenten werken intensief samen op het domein. Het leerlingaantal op het domein bepaalt de inzet van docent(en) en onderwijsassistenten. Er moet een goede balans gevonden worden tussen leerlingaantallen en het aantal onderwijsassistenten en docenten op het domein.
- In het lesblok is de didactische carrousel actief (zie hoofdstuk 5). Docenten en onderwijsassistenten stemmen werkzaamheden af binnen de gekozen werkvormen. Tijdens de les is voor iedereen helder welke werkvormen aan de orde zijn. Vooral assistenten zien toe op het goede verloop van de afgesproken carrousel.

Het nieuwe rooster is gebaseerd op de leerlingverdeling voor schooljaar 2012-2013. De verdeling van leerlingen ziet er als volgt uit:

	<i>Basis</i>	<i>Kader</i>	<i>Mavo</i>
<i>Boven-Bouw</i>	46 leerlingen	48 leerlingen	39 leerlingen
<i>Onderbouw</i>	64 leerlingen	84 leerlingen	74 leerlingen

Het wordt al snel duidelijk dat er een grote instroom van leerlingen in de onderbouw is. Met 84 kaderleerlingen in de onderbouw is een sterke groei op te merken van leerlingen in deze leerweg. De capaciteit van het domein staat deze aantallen toe, maar er zullen wel heel strakke afspraken gemaakt moeten worden om de leerling goed te verdelen op het domein.

Het nieuwe rooster geeft de eerste aanzet voor een vernieuwd leren op de domeinen van 't Ravelijn. Organisatorische informatie (inzet docenten en leerlingaantallen) vormt de basis voor het rooster, alle andere afspraken samen zorgen voor de beregeling van de ruimte(s) op het domein. Uiteindelijk ontstaat een gestructureerde organisatie, met een goede doorstroom van leerlingen vanuit de domeinen op de pleinen en de specials (losse klaslokalen: het lab, gymlokalen, muzieklokaal). Een doorkijk naar 2013-2014 is hieronder weergegeven:

	ma	di	wo	do	Vr
1	special/ lokaal	m&m	special/ lokaal	special/ lokaal	special/ lokaal
2	special/ lokaal	wi/rek	special/ lokaal	m&n/rav2	taal (45 min)
3	taal	special/ lokaal	taal	special/ lokaal	m&m/rav2
4	M&m	taal	m&n	wi/rek	

Let op! Dit is geen definitief rooster, maar een doorkijk naar de mogelijkheden voor de nabije toekomst. In deze doorkijk zie je een gestructureerde overgang vanuit de specials en lokalen op de domeinen, waar groepen leerlingen (onderbouw bij elkaar,

bovenbouw bij elkaar) werken aan vakken die hoofdzakelijk in clusters worden gegeven.

7.2. Jaarprogramma/onderwijskundige doelstellingen

In het schooljaar 2012-2013 zullen een aantal onderwijskundige doelstellingen centraal staan.

- Het vak rekenen is opgenomen in de tabel voor alle leerjaren. Inhoudelijk is Peter Jochems de kartrekker. De doelstelling is om de leerlingen voor te bereiden op het examenonderdeel rekenen dat reeds dit schooljaar een onderdeel wordt van het examen.
- De huidige projecten worden omgevormd tot een integraal programma met de vakken binnen de clusters. Op deze wijze ontstaan er leergebieden. Het nieuwe vak Mens & Maatschappij en Mens & Natuur zijn hier goede voorbeelden van. Voor 2012-2013 ligt er een opdracht voor de leergebieden Mens & Techniek, Mens & Cultuur en Mens & Communicatie. Vooral bij deze laatste zal een programma ontwikkeld moeten worden waarin de taal ondersteunend wordt. Binnen Mens & Communicatie zit nu ook een programma van mediawijsheid en digitale vaardigheid (ECDL).
- De taal, vooral de Nederlandse taal moet op de juiste wijze gebruikt worden in alle vakken. Hiervoor starten wij komend jaar een project. Projectleidster is Marianne van Balen in samenwerking met CPS (Karel van de Burgt) vanuit diverse vakrichtingen zullen werkgroepleden aangesteld worden.
- Een doelstelling is dat voor alle niet examenvakken er eigen methodes worden samengesteld met een hoog digitaal karakter. Voor 2013-2014 zullen geen middelen meer beschikbaar worden gesteld voor de aanschaf van methodes bij uitgeverij.
- De kwaliteit en de voortgang van de programma's en leerlingen worden getoetst door middel van objectieve toetsen. Hiervoor gebruiken wij de cito-toets. Ook worden de eindtoetsen gebruikt die zijn samengesteld door de collegae van 't Ravelijn en de collegae van het Zuid-West College in Ossendrecht. Dit samenwerkingsverband zal blijven bestaan. Hierdoor wordt kennis gedeeld en worden de eenmans-/vrouwsecties voorkomen.
- De Ravelijntijd wordt deels ingevuld met het programma 'Tumult' dat voornamelijk digitaal wordt aangeboden. Voor het eerste jaar nu geheel digitaal, voor 2013-2014 geheel.

Borging van de keuzes gebeurt samen met externe bureaus. Zo zal van Diephuis en van Kasteren BV gevraagd worden voor de voortgang in het domeinleren en zal CPS (Ginna Botta) de voortgang blijven volgen van het coöperatief leren.

7.3 Van macro naar micro

Het rooster is een van de elementen van de beregeling van de ruimte op het domein. Wat er tijdens een blokkuur exact gebeurt op het domein, op didactisch en pedagogisch gebied, is een kwestie van samenwerken en communiceren. Er is dan een lokale sturing van de leerlinggroepen aan de orde. Wat betekent dit dan? Wat gebeurt er in een blokkuur? Enkele handelingen zijn essentieel:

- De groepsverdeling van de leerlingen op het domein moet helder zijn. Leerling, docent en onderwijsassistenten weten waar ze aan toe zijn.
- De ruimtes zijn op een functionele wijze bezet en actief in gebruik. Gedrag dat niet past bij de afgesproken functie van de ruimte, wordt op basis van vaste afspraken gecorrigeerd.
- Leerlingen werken aan leertaken, waarin een heldere opdrachtformulering is opgenomen, maar waarmee docenten en onderwijsassistenten ook kunnen controleren hoe het met de opdracht staat.
- De zes besproken didactische werkvormen zijn duidelijk te herleiden uit de handelingen die leerlingen en docenten verrichten op het domein. Er is een bepaalde regelmaat op te maken uit het domeinleren.

Als deze vormen van beregeling ook op het microlevel op een goede manier tot uitdrukking komen, kan er met recht gesproken worden van een uitdagende, dynamische leerplek waar leerlingen en docenten samen zorg dragen voor de kwaliteit van het onderwijs.

7.4. Samengevat: de beslissingen van 't Ravelijn

- *Voor het rooster is gekozen voor een ingroeimodel. In schooljaar 2012-2013 zijn leerjaren nog gescheiden, in het jaar daarna is de onderbouw samengevoegd, evenals de bovenbouw.*
- *Het microrooster geeft een beeld van wat er in een lesblok gebeurt op het domein. Docenten en onderwijsassistenten stemmen actief en nauw af hoe leerlingen verdeeld worden en wat ze op welk moment doen.*

8. Doorkijk van het domeinleren

8.1. Bewaken van de kwaliteit

Dit handboek is het resultaat van het eerste deel van het kwaliteitstraject voor het leren op het domein. Werkgroepen hebben de pijlers van het domeinleren uitgewerkt en er zijn afspraken gemaakt om de komende tijd aan de slag te gaan. De keuzes die gemaakt zijn passen bij de context van 't Ravelijn: ze zijn namelijk samen met (direct) betrokkenen gemaakt. De afspraken die gemaakt zijn, moeten nu een positief vervolg krijgen in de praktijk van alledag op de domeinen in de school. Kortom: na het denkwerk moet het leren op het domein nu in de praktijk gaan werken, zodat er een eigentijdse en uitdagende leeromgeving voor leerlingen en docenten ontstaat! Er staan verschillende activiteiten op de planning om het kwaliteitstraject voort te zetten. Duidelijk moet zijn dat dit een vervolgstap is in een langer proces van ontwikkeling. Er wordt niet verwacht dat alles al direct vanaf het eerste moment goed zal gaan. Wel is het van belang dat er betekenisvolle ervaringen worden opgedaan en dat deze ervaringen met elkaar gedeeld worden om samen te leren en te verbeteren.

8.2. De mensen op de taak

Het vergt een goede afstemming om het onderwijs op het domein te organiseren, want er moet rekening gehouden worden met verschillende factoren. Voorbeelden van deze factoren zijn communicatie en het maken van goede leertaken. Om een goede organisatie op en rond het domein na te streven staat de volgende periode in het teken van '*checks and balances*'. Deze *checks and balances* zijn afgeleid van de vijf domeinpijlers die in dit handboek zijn beschreven. In het vervolg van het traject gaan specifieke aandachtspunten en goede analysevragen leiden tot verdere uitwerking van de domeinpijlers. Er wordt gewerkt van de theorie van de domeinpijlers naar de daadwerkelijke praktijk op het domein. Onderstaand schema geeft de koppeling daartussen weer. En biedt daarnaast een blik op wat de insteek is van de kwaliteitscheck die op het domein plaats gaat vinden in de komende periode.

Pijler	Specifieke aandachtspunten	Voorbeelden van analysevragen
<i>1. Programma</i>	<ul style="list-style-type: none"> • De leertaken • Toetsing van de leertaak 	Welke leertaken zijn motiverend en uitdagend? Op welke wijze evalueer je de leertaken?
<i>2. Bemensing</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Heldere verantwoordelijkheden • Communicatie & samenwerking • Rol van de leiding 	Welke onderdelen van je taak/verantwoordelijkheden vragen om oefening? Op welke manieren werken jullie samen? Hoe wordt er vanuit de leiding feedback gegeven op het leerproces?
<i>3. Groepering</i>	<ul style="list-style-type: none"> • De code van gedragsregels • De didactiek op het domein 	Hoe worden de afgesproken gedragsregels bewaakt en nageleefd? Welke didactische werkvormen gebruik je en hoe effectief zijn ze? Op welke manier gebruik je de didactische werkvormen in de les?
<i>4. Tijd/rooster</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Het rooster: de blokeovergangen, startmomenten en het einde van het blok • Het leerritme 	Hoe verloopt de tijd vanaf het begin tot het einde van het blok op het domein? Hoe worden de didactische werkvormen ingezet in de tijd binnen een blok?
<i>5. Werkplek</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Inrichting en gebruik ruimte(s) op het domein 	Lukt het de ruimtes op het domein functioneel te gebruiken? In hoeverre worden de domeinruimtes gebruikt voor de verschillende didactische werkvormen?
<i>ICT als ondersteuning bij het leren</i>	<ul style="list-style-type: none"> • Verrijking van vakinhouden • Verrijking van didactiek • Reguleren van het leerproces • Verwerven van informatievaardigheden • Als communicatiemiddel 	Op welke wijze ondersteunt ICT het leerproces van de leerlingen op dit moment? Welke mogelijkheden zijn waardevol en haalbaar

Naast de vijf pijlers krijgt ICT een aparte plek in de tabel. Een grote groep leerlingen op 't Ravelijn heeft de beschikking over een tablet en er zijn ICT-werkplekken ingericht. De toepassingsmogelijkheden van ICT zijn legio, mits op een juiste manier ingezet. ICT is een middel dat het onderwijs op alle domeinen kan ondersteunen en versterken.

Om structureel en systematisch informatie in te winnen over de kwaliteit van het domeinleren, moet er vanuit verschillende posities gekeken worden naar de onderwijspraktijk op het domein. Vier perspectieven zullen worden ingezet om zoveel mogelijk feedback te organiseren:

- Onderlinge feedback: docenten en onderwijsassistenten zullen met elkaar bespreken hoe het domeinleren verloopt.
- Feedback van de leerling: wat vinden de leerlingen van de manier waarop op het domein onderwijs gegeven wordt?
- Feedback van de leiding: de leiding krijgt een actieve rol in het bewaken van de kwaliteit van het domeinleren binnen de gegeven kaders.
- Feedback van buitenstaanders: naast de aanwezige adviseurs, krijgen ook de ouders de mogelijkheid tot het geven van feedback over het domeinonderwijs.

8.3. Concrete activiteiten

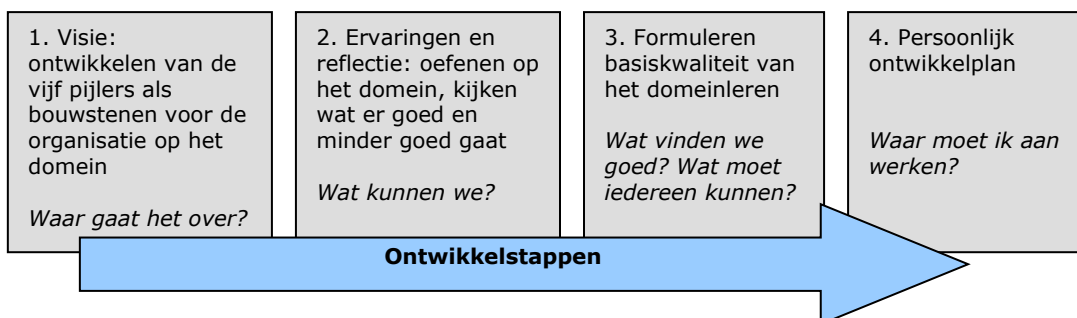
Er komen momenten om het proces te bewaken en de voortgang te meten. Observaties, studiedagen en feedbackmomenten moeten leiden tot helderheid en duidelijkheid over de manier van werken op het domein. Aan de hand van alle verzamelde informatie wordt de kwaliteit van het leren op het domein structureel verbeterd.

De concrete activiteiten die op 't Ravelijn plaatsvinden zijn hieronder beschreven.

- Allereerst de 100%-dagen: op deze dagen wordt gekeken of de activiteiten die op het betreffende domein plaatsvinden passen binnen de kwaliteitseisen die de school zichzelf heeft gesteld. Er is geen *'one best way'* voor het leren op het domein, maar door ervaringen te delen en samen kritisch te reflecteren op de praktijk op het domein, ontstaat er een gedeelde kwaliteitsvisie, die bijdraagt aan een uitdagende en betekenisvolle leeromgeving.
- Naast de 100%-dagen zullen studiedagen plaatsvinden. De studiedagen worden onder andere gebruikt om gezamenlijk een visie op de basiskwaliteit van het domeinleren te formuleren. Daarnaast zullen ontwikkelstappen worden geformuleerd om vanuit een basiskwaliteit van het domeinleren naar een excellente leeromgeving toe te werken.

De volgende figuur verbeeldt de stappen van ontwikkeling die in het traject worden doorlopen:

De vijf domeinpijlers zijn de basis van de organisatie op het domein. Daarna wordt aan de hand van deze pijlers de kwaliteit van leren op het domein tegen het licht gehouden, structureel verbeterd en bewaakt. Uiteindelijk levert dit voor elke docent en onderwijsassistent een persoonlijk ontwikkelingsplan op. Dit is een individueel kwaliteitsprofiel voor het leren op het domein.

Vanuit de schoolleiding zijn ook een aantal specifieke activiteiten gepland:

1. Het gebruik van objectiveerbare toetsen. Leerlingen in de onderbouw krijgen Cito-toetsen om de individuele voortgang te volgen. In magister zullen de resultaten te volgen zijn en kan managementinformatie gehaald worden.
2. Er worden objectiveerbare modellen gemaakt voor de leertaak en de toetsen. De clusterontwikkelaars hebben hier een belangrijke taak in.
3. De ICT zal optimaal moeten presteren. Samen met de systeembeheerders en de projectleider modelschool worden harde, meetbare eisen gesteld aan de devices, het netwerk en de software.
4. Een feedbackdag voor de leerling. Op deze dag wordt de leerling de mogelijkheid geboden om op diverse onderdelen van het domeinleren te laten weten wat hij/zij er van vindt. Vooral de interactie docent/onderwijsassistent en de gebruikte werkvormen staan centraal.
5. Een leerlingenenquête eind november. Middels deze enquête worden uitslagen van voorgaande jaren vergeleken.
6. Een visitatie(mid)dag door de collegae van het Zuidwesthoek College te Ossendrecht.
7. Een visitatie(mid)dag door de leerkrachten groep 7/8 van het basisonderwijs.
8. Een visitatie(mid)dag door de ouders van de ouderraad.

Didactische carrousel

IR@VELIJN